

ST-besök hos en riktig speleman: säckpipor i Dalom före Skottland

Av HENNING ÖSTERBERG

TIBBLE i aug. (ST:s utsände) Ett i högsta grad levande folkmusikmuseum är Ture Gudmundssons "nyuppförda" 1700-talsgård i Tibble by några kilometer utanför Leksands-Neret. Där finns lur och horn av alla slag, träpipa och säckpipa och naturligtvis psalmodikon, orgel och fiol.

Märkligt är att Ture Gudmundsson, nybelönad med Zorns spelmansmärke i den sällsynta valören guld, byggt och gjort de flesta folkliga musikinstrumenten själv.

Märkligare ändå är att han med bredd och variation har hela den folkliga musikskatten levande i huvudet och i fingrarna. Han kan inte bara alla låtarna, han kan "krusa" dem också som Per Osa eller Hol Anders gjorde.

Med sin Tibblefödda fru bor han invid den mäktiga älvkröken i Tibble med en svindlande utsikt över Yxberget och Granberg. Den knuttimrade 1700-talsstugan har han just flyttat hit från Dala-Floda. Han har mycken tradition att bära upp både från släkten Gudmundsson och socknen Leksand.

Av två folkliga musikgenier har han tagit arv: hans far var Olof Gudmundsson, berömd fiolman, låtupptecknare och ledande kraft i Leksands musikliv under första hälften av 1900-talet. Hans farbror den legendariske Carl Gudmunds-

son, mästare på lur och horn, flöjt och fiol, låtupptecknare och hembygdsvärdare. De berömda bröderna dog 1950, men deras låtar lever.

Leksand var den första socken i vårt land som fick sitt musikaliska arv av psalmer, visor och låtar inventerat. Flera hundra

leksandslåtar finns i sockenarkivet och på andra håll upptecknade. Det är farligt att jämföra här i socknarna kring Siljan, där man exempelvis mellan Rättvik och Leksand spelar en ständig ping-pong om att vara äldst, kulturellast och vackrast, som ibland påminner om den eviga matchen mellan skottar och engelsmän och någon gång kan ge ganska hårda smashar.

De för Leksand karakteristiska psalmerna, låtarna och visorna är en musikalisk skattegruva. Många av låtarna har visat internationell bärkraft, Hugo Alfvén, som bor några stenkast från Ture Gudmundsson, Oskar Lindberg och Lille Bror Söderlundh har här hämtat stoff och inspiration.

Varglåt välkomnar

Ture Gudmundsson välkomnar oss med en "varglåt" i lur. Den hörs en och en halv mil och påminner om att luren haft en praktisk användning: att meddela sig på långa avstånd. 4 lurar har han gjort på egen hand på basis av vad man kommit fram till av gammalt.

Det finns ännu några som tillverkar lurar, exempelvis Spel Erik i Floda, men kohorn och oxhorn görs inte längre av någon anna än Ture Gudmundsson, som gjort inemot 40 st. Han spelar en låt på kohorn efter Björs Olof

Bilderna, tagna av ST-fotografen Ilgars Linde, visar dadaspelmannen Ture Gudmundsson med alla de instrument han byggt själv, t. v. blåsande i näverluren, t. h. hustrun Mia i ett gammalt bockhorn. Därunder Ture Gudmundsson med säckpipa och blockflöjt.

på Hedén, där han var som helt ung, tecknade upp hans låtar och lärde sig göra horn som klingar.

Björs Olofs låt klingar vemodigt melodiskt ut över älven. På kohorn och oxhorn blåste man signaler, kulåtar (= kolåtar) — "vi har en ko för mycket" och sådant.

Uppe i Transtrand finns det ännu en handfull kullor som kan blåsa "kulåt" på det speciella sättet, ett slags falsettsång, som går enormt högt, högre än man begär av en operasopran.

Det bockhorn Ture Gudmundsson spelar har han ärvt av sin far. På en träpipa, som Hans Anders i Evertsberg gjorde åt honom 1934, visar han hur de primitiva signalerna utvecklats till musikaliska miniatyrer. Spilåpipan (älvdalsmål för träpipa) bar man vid byxkanten. Då och då tog man fram den och spelade en lustig låt. Att sjunga och spela var inte en konst i Leksand förr i världen. Det var en nödvändighet.

Gör själv säckpipa

De flesta låtar var väl vandringslåtar. Det var sättet att ut-sira, "krusa" en låt som var det karakteristiska för varje spelman och blåsare. Säckpipan är det första försöket till ett flerstämmigt instrument. Gudmunds-Nils i Dala-

Järna var den siste säckpipsmakaren. Sen han dog för några år sen, är det bara Ture Gudmundsson som gör säckpipor.

Säckpipan är inget speciellt för Leksand, berättar han. Det är ett vanligt instrument hos all boskapsköttande befolkning i Europa. Som säck har man oftast en djurmage. Säckpipor finns på Albertus Pictors målningar i Härkeberga kyrka och på medeltida gotländska kyrkportaler.

Det är bara skottarnas konservatism som gjort att säckpipan hållit sig i Skottland. Sannolikt fanns den långt tidigare kring Siljan. Masarna blåste säckpipa så de blev röda i ansiktet!

Psalmodikon, orgel och fiol av ursprunglig tillverkning behärskar Ture Gudmundsson också med stor skicklighet. Det han inte vet om gamla instrument... Han kan dessutom något alldeles utomordentligt ovanligt: han kan lära ut vad han vet. Han är musikpedagog i Stockholm på lediga stunder. Sett ur sommar- och Tibbleperspektiv. Annars är väl förhållandet egentligen omvänt.

Blod och jord

Folkmusiken är något som det luktar blod och jord om, säger han. Man skall inte ta med nypan i det folkliga. Man skall kliva ner från högreståndspedestalen och förstå hur denna musik växt fram ur arbetsliv, fäbodsignaler, ur en primitiv lek-lust och skönhetslängtan.

Det karakteristiska för folkmusikern är att han i samma ögonblick skapar och framför. Han är både kompositör och exekutör på samma gång.

Vi borde växa ifrån inte bara storstadsinställningen till folkmusiken, som man tycker låter som samma entoniga gnäll utan också de romantiska kompositörernas fina val bland låtarna. Förståelsen för svensk folkmusik som äkta, ursprunglig musik av skog och blod, av ljusa och bittra livsvillkor borde inte behöva gå via utländsk folkmusik. Resonansen för det gamla, primitivt svenska borde bli större i svenskt musikliv.

En lekman, därtill omusikalisk, är inte riktigt säker på vad Ture Gudmundsson menar. Men sannolikt rör det sig om att det finns annat och märgfullare stoff att hämta ur folkmusiken än Hugo Alfvén tagit fasta på. Och att folkmusik inte är någon prydnad för hembygdsfester utan snarare en svindlande djup inspirationskälla för våra allra yngsta och allra modernaste musiker. En källa med botten någonstans där nere, där låt och musik träder fram som en ljus följeslagare under mänsklighetens långa vandring.

Den som inte tror skall fara till Tibble. När Ture Gudmundsson blåser i luren, faller Jerikos murar hos alla tvivlare.

